

РІВНІСТЬ НЕНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ ТА ЖІНКИ У ПРАВАХ: КОНСТИТУЦІЙНА ДИЛЕМА ЛІБЕРАЛЬНИХ СУСПІЛЬСТВ

І. Вступні положення

Ідея провести дослідження та аналіз прийнятого у жовтні 2020 року Рішення К 1\20 (далі – Рішення) Конституційного Трибуналу (далі – Трибунал) Польської Республіки виникла на зрізі публічних диспутів, які постали внаслідок виключення можливості жінок у Польщі перервати вагітність у разі виявлення тяжкого та незворотного ураження плоду, або невиліковної хвороби зародку, та викликали шквал соціальних протестів у цій державі.

Та чи справді цим Рішенням Трибунал “скасував”¹ можливість вчинити аборт? І чи має право на застосування у правовому врегулюванні та судовій практиці ідея рівності у правах (а, при застосуванні тесту пропорційності – превалювання у певних випадках) ненародженої дитини й жінки?

Стаття має за мету аналіз дебатів навколо питання переривання вагітності в цілому та підстав для нього, а не пропонування шляхів вирішення проблеми можливого співвідношення прав вагітної жінки та її ненародженої дитини.

В контексті даного рішення та більш широких дискусій щодо його аргументації та обговорення застосування принципу пропорційності у визначенні меж втручання у право людського ембріона життя та право жінки на визначення долі власного тіла, виникає два питання. По-перше, чи може бути визнаним право зародка на життя та гідність рівним праву жінки на приватне життя? По-друге, за яким критерієм застосувати загальнозначений принцип пропорційності при втручанні у права, які перетинаються – критерієм первинності права зародку на гідність та життя чи правом жінки на приватне життя?

Стаття складається з трьох підрозділів, які є важливими для постановлення проблематики у відповіді на поставлені вище запитання. На початку, пропонується аналіз самого рішення Трибуналу та основні юридичні положення, які вплинули на його

* Тамара Ігорівна Горбачевська, аспірантка кафедри теорії й філософії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Tamara Horbachevska, PhD student of the Department of Theory and Philosophy of Law, Yaroslav Mudriy National Law University.

e-mail: t.i.gorbachevska@nlu.edu.ua

¹ “Пекло для жінок. Польща заборонила аборти,” *BBC News*, October 22, 2020, <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54651664>.

формування. Згодом розглядається питання про те, чи допустимим є заборона здійснювати переривання вагітності на тій підставі, що у людського зародка виявлено тяжке та незворотне ураження плоду, або невиліковну хворобу. В заключній частині пропонується аналіз підходів, що пропонує філософія права до віднесення питання абортів до так званих “складних справ” та основних поглядів на те, яким чином вирішувати такі справи у юридичному полі.

II. Рішення Трибуналу

22 жовтня 2020 року Трибунал прийняв Рішення,² яким обмежив право жінки на переривання вагітності у випадку виявлення тяжкого та незворотного ураження плоду, або невиліковної хвороби зародку, яка загрожує його життю. Трибунал продовжив раніше існуючу конституційну практику тлумачення ст.38 Конституції Польської Республіки, що захищає право на життя людини на кожному етапі її розвитку.³

Частина науковців розмежовує питання юридичного аналізу даного рішення від його оцінки, намагаючись бути поза дискусіями щодо цінностей, на яких це рішення ґрунтується.⁴ Проте, аналіз судового рішення у таких складних справах не зможе розкрити проблематику самого питання без звернення до ціннісних орієнтирів, на яких рішення вибудовується.

У польській справі, якщо брати до уваги відсутність національного консенсусу щодо права жінки на аборт (що є очевидним з огляду на численні протести після прийняття Рішення),⁵ існують правові положення, викладені як у Конституції Польської Республіки, так і в тлумаченнях органів конституційної юстиції, щодо непорушності гідності та права на життя людського ембріона, а право жінки на приватне життя (якщо це не стосується самого права на життя) має меншу вагу, і самовільне переривання вагітності визнається аморальним. Проте, важливим є питання, чи є виправданою позитивна мораль, яка підтримується рішеннями Трибуналу та кримінальними покараннями за сприяння у вчиненні абортів.

У Рішенні Трибунал ставить два питання: визначення, чи є зародок людиною, та питання конституційності чи неконституційності переривання його життя після виявлення невиліковної хвороби.

Трибунал у Рішенні продовжує аргументацію попереднього (та єдиного у польсько-муніципальному судочинстві) рішення Трибуналу К 26/96 щодо можливості

² Decision of the Constitutional Tribunal of the Polish Republic K 1/20 of October 22, 2020, in *Official Collection of the Constitutional Court. Series A* (Warsaw, 2021), 154.

³ The Constitution of The Republic of Poland 1997.

⁴ Piotr Szymaniec, “Constitutionality of Abortion: Legal Analysis of the Recent Case in Poland,” *International Center for Law and Religion Studies*, April 20, 2021, <https://talkabout.iclrs.org/2021/04/20/constitutionality-of-abortion/>.

⁵ “Poland Abortion Ban: Thousands Protest for Third Day,” *BBC News*, January 29, 2021, <https://www.bbc.com/news/world-europe-55866162>.

жінки здійснити аборт через “тяжку життєву ситуацію.”⁶ Саме рішення К 26/96 стало основою для радикального звуження підстав, за яких жінка може припинити вагітність, вказавши, що “єдиною підставою для заборони абортів ... має бути визнання цінності життя зачатої людини.”⁷

У Рішенні К 26/96 Трибунал жодного разу не згадує релігію та мораль (окрім декількох параграфів щодо сексуальної освіти), проте звертається до балансу конституційних цінностей, де ставить на один щабель права жінки і зачатої дитини на життя та здоров'я.⁸ Дотримуючись даної тези, Рішення К 1\20 визначає, що право зародка на життя нічим не відрізняється від права народженої дитини на життя.⁹

Трибунал використовує принцип пропорційності та приходять до висновку, що захист матеріального становища жінки, її особистих стосунків, або можливості здійснювати свої власні потреби, при відсутності загрози її життю та здоров'ю, не може бути настільки далекосяжним щоб вести до порушення фундаментальної цінності людського життя.¹⁰

Конституційний трибунал, приймаючи таке рішення, встановив юридично-обов'язкову вимогу до жінки щодо збереження ембріону, знаючи, що дитина пожиттєво хворітиме певним захворюванням, що суттєво позначиться і на її житті, і на житті матері, що виявляла моральну готовність усе своє життя пережити ці складнощі. Після прийняття Рішення здійснення абортів у жінок, зародок яких є враженим небезпечним захворюванням, підпадає під кримінальне покарання, яке становить покарання осіб, які сприяють жінці у вчиненні абарту, у вигляді ув'язнення до трьох років, коли ембріон не може жити поза утробою матері, та до восьми років, якщо ембріон вже може існувати самостійно (статті 152–154 Кримінального кодексу Польщі). Видається сумнівним, чи готова кожна жінка до такого випробування і чи взагалі повинна бути готова, що за це призначається кримінальне покарання. Відсутність доступу до процедури переривання вагітності погіршується страхом лікарів та медичних інституцій підпасти

⁶ The Ruling of the Constitutional Tribunal of 28 May 1997, case no. K26/96, last modified March 17, 2022, https://www.law.utoronto.ca/utfl_file/count/documents/reprohealth/poland_1997_decision_english.pdf.

⁷ Ibid, 4.

⁸ Трибунал у своєму рішенні оцінює право жінки на вибір мати чи не мати дитину: “Це право поширюється, зокрема, на рішення про зачаття дитини. Насправді будь-яке втручання чи то держави, чи інші осіб, слід розглядати як неприпустиме порушення прав кожної людини. Народження дитини можна розуміти в більш широкому розумінні як право вирішувати питання про народження дитини. У такому випадку було б неприпустимо застосовувати будь-яку юридичну заборону народжувати зачаття дитину, яку держава могла б застосувати ... У негативному аспекті право на відповідальне рішення мати дітей виключно зводиться до права відмови від зачаття дитини. Однак, коли дитина вже зачата, це право може реалізовуватися лише в позитивному сенсі цього, тобто, серед іншого, право народжувати та виховувати дитину.” (The Ruling of the Constitutional Tribunal of 28 May 1997, 14).

⁹ Decision of the Constitutional Tribunal of the Polish Republic K 1/20 of October 22, 2020, III, 3–4.

¹⁰ Ibid, III, 4.2.

під кримінальну відповідальність,¹¹ що підтверджується випадками смертей вагітних жінок від несвоєчасного надання їм медичної допомоги.¹²

Показники соціологічних досліджень також не вказують на моральну готовність жінки будь-якою ціною виношувати та виховувати дитину. Свідченням є опитування 2019 року, проведені у Польщі, які виявили, що 50% респондентів підтримували надання вільного доступу до процедури абортів на ранніх стадіях вагітності¹³ й законодавство про аборти має бути лібералізовано про аборти в країні.¹⁴ Принагідно, що й на загальнонаціональних референдумах в Ірландії та Португалії, де 66% та 59% респондентів відповідно проголосувало за можливість абортів.¹⁵ Проте, аргументація конституційних судів у цих державах щодо питання можливості переривання вагітності кардинально відрізняється від Рішення Трибуналу.

Конституційний суд Португалії у своїй аргументації слушно посилається на те, що у справі абортів вимоги щодо придатності та потреби застосування кримінальних санкцій

не виконуються з причин, що стосуються специфіки конфлікту, що виникає в результаті рішення про переривання: “внутрішнього,” екзистенційного конфлікту в особистій сфері того, хто одночасно спричиняє та зазнає поранення. У цих окреслених рамках можна стверджувати, що на початковій фазі вагітності держава могла б краще виконати свій обов’язок захищати, представивши зважене рішення, але для якого наприкінці дня вагітна жінка залишається сама нести відповідальність, ніж погрожуючи їй покаранням.¹⁶

Відповідальність за прийняття рішення про переривання вагітності не може поширюватися за межі особистої відповідальності жінки у питанні вибору спрямування свого подальшого життя. Притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які беруть участь

¹¹ Atina Krajewska, “Revisiting Polish Abortion Law: Doctors and Institutions in a Restrictive Regime,” *Social & Legal Studies* 31 (3) (2022): 15.

¹² Owen Dyer, “Demonstrations Erupt in Poland after New Abortion Law is Blamed in Woman’s Death,” *British Medical Journal* (Online) 375 (2021); “Polish State Has ‘Blood on Its Hands’ after Death of Woman Refused an Abortion,” *The Guardian*, January 26, 2022, <https://www.theguardian.com/global-development/2022/jan/26/poland-death-of-woman-refused-abortion>; “Protesters in Poland Claim a Pregnant Woman Died due to New Abortion Law,” *Euronews*, November 7, 2021, <https://www.euronews.com/2021/11/07/protesters-in-poland-claim-a-pregnant-woman-died-due-to-new-abortion-law>.

¹³ Inga Koralewska and Katarzyna Zielińska, “‘Defending the Unborn,’ ‘Protecting Women’ and ‘Preserving Culture and Nation’: Anti-abortion Discourse in the Polish Right-wing Press.” *Culture, Health & Sexuality* 24 (5) (2022): 1–15.

¹⁴ Marta Makowska, Rafał Boguszewski, and Katarzyna Sacharczuk, “A Study of Opinions about the Polish Constitutional Tribunal’s Judgement Strengthening Polish Abortion Laws,” *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care* 27.1 (2022): 39–44.

¹⁵ “Irish Abortion Referendum: Ireland Overturns Abortion Ban,” *BBC News*, May 26, 2018, <https://www.bbc.com/news/world-europe-44256152>; Ana Figueiredo and Jorge Silva, “The Abortion Referendum in Portugal: The Influence of Psychosocial Variables in the Voting Intentions and Behaviour of Portuguese Youth,” *The Multidisciplinary Journal of Social Protest* 2(1) (2014): 5–24.

¹⁶ Portuguese Constitutional court Ruling no. 75/2010 of February 23, 2010.

у процедурі переривання вагітності має стримуючий ефект і створює практику не свідомого вибору жінки зберегти дитину, а вибору, здійсненого під страхом покарання.

Підсумовуючи перший розділ, варто зазначити, що Рішення Трибуналу продовжило аргументацію рішення Трибуналу К 26/96, прийнятого у 1996 році, та ще раз окреслило, що гідність людського ембріону починається з його зачаття й ембріон наділяється правом на життя на рівні з правом на життя жінки. В інтерпретації Трибуналу, таке право ембріона закріплене в статтях 30 та 38 Конституції Польської Республіки, вказуючи, що “не може бути ніякого захисту людської гідності, якщо немає достатніх основ для захисту життя.”¹⁷ Його обмеження не може виправдовуватися виявленням тяжкого та незворотного ураження плоду, або невиліковної хвороби зародку, адже тоді буде заперечувати гідність ембріона на рівні із запереченням гідності прав “дитини з психічними чи фізичними вадами,” які відповідно до статті 23 Конвенції про права дитини кожна держава має забезпечити необхідне лікування та догляд.¹⁸ За висновком суду, виявлення незворотного ураження плоду, або невиліковної хвороби зародку як підстава для проведення процедури абортів становитиме дискримінаційну й євгенічну практику.¹⁹

Таким чином, Трибунал залишив в силі дві легітимні підстави для переривання вагітності – загроза життю жінки та згвалтування. В цьому контексті важливим питанням є те, чи є морально та право допустимим заборона переривання життя плоду у випадку виявлення тяжкого та незворотного ураження плоду, або невиліковної хвороби зародку, а також на питаннях того, чому в двох інших випадках (загроза життю жінки та згвалтування), переривання вагітності є допустимим.

III. Щодо переривання вагітності на тій підставі, що у людського зародка виявлено тяжке та незворотне ураження плоду, або невиліковну хворобу, та засад ліберального суспільства, яке будується на правах людини

Конституційний Трибунал, порівнюючи ембріон з людиною, також вказує на існування прямої дискримінації на основі стану здоров'я у існуванні дозволу на аборт у випадку виявлення невиліковної та незворотної хвороби ембріона, толерування якого може відповідати вбивству людини через те, що вона є людиною з інвалідністю.

Роберт П. Джордж та Крістофер Толлефсен у книзі “Ембріон: Захист людського життя” доводять, що питання поводження з ембріоном стосується загального питання

¹⁷ Decision of the Constitutional Tribunal of the Polish Republic K 1/20 of October 22, 2020, III, 3.1.

¹⁸ Ibid, I, п. 5.2.

¹⁹ Ibid, III, п. 2.3: Варто уточнити, що під терміном євгеніка Трибунал використовує поняття “ліберальна євгеніка,” яка за виявленням волі приватних осіб, а не держави, передбачає можливість генетичних маніпуляцій з метою покращення характеристик майбутньої дитини. Негативним проявом ліберальної євгеніки, на думку Трибуналу, є саме підстава переривання вагітності на підставі виявлення незворотного ураження плоду, або невиліковної хвороби зародку. Марта Буклок вказує, що такий термін використовувався Трибуналом для консервативної критики самого лібералізму: Marta Bucholc, “Abortion Law and Human Rights in Poland: The Closing of the Jurisprudential Horizon,” *Hague Journal on the Rule of Law* 14 (2) (2022): 16–17.

моральної філософії “правильного поводження з іншими людськими істотами, включаючи дуже молодих людських істот, дуже старих людських істот, та людських істот, які в результаті хвороби, випадку, чи генетичного дефекту, є фізично неповноцінними чи розумово-відсталими.”²⁰

Виходячи із цінності людського життя, яке надається суспільством людям з інвалідністю та того нормативного наповнення цінності життя зародку, яке викладено у польській конституційній доктрині, захист життя зародку від його припинення на підставі виявлення ураження плоду чи невиліковної хвороби є вартісним, адже в протилежному випадку цінність його життя заперечується можливістю переривання через ті якості, якими він наділений від природи.

З мого погляду, така підстава для переривання вагітності є сумнівною з точки зору самого ціннісного наповнення життя людини та відповідає ситуації, коли людина приходить до дитбудинку, з радістю бажаючи всиновити дитину, всиновлює, приводить додому, а потім дізнається про те, що у неї невиліковне захворювання, повертається до дитбудинку і віддає дитину назад як невдало обраний товар.

Проте тут залишається відкритою дилема як держава одночасно має захистити право жінки на приватне життя при повному захисті права зародку на життя та гідність.

Можливим виходом із такої складної правової ситуації, коли з одного боку існує захищена конституцією та національним законодавством цінність життя людського зародку на рівні людського, а з іншого – захищена ліберальними системами цінностей, зокрема правом прав людини, можливість жінки до самовизначення та права на приватне життя, було б передбачення загального строку, під час якого жінка може вирішити, чи збереження дитини відповідає її сприйняттю свого призначення у суспільстві. Проте, цей строк має носити саме загальний характер, не вказуючи окремих підстав (таких як тяжка життєва ситуація чи ураження плоду) для такого вибору.

Адже, іншим звучало б питання у випадку надання мінімального права для жінки визначитися хоче чи ні вона дитину. Це схоже, хоча і не повністю (адже вагітність не є сферою абсолютного вибору й не може завжди залежати від бажання жінки²¹) до людини, яка не хоче всиновлювати дитину і тому не йде в дитбудинок взагалі щоб її обирати. Або ж візьмемо, наприклад, дітей, батьки яких загинули, а родичі не хочуть їх брати не тому, що вони діти з інвалідністю, а просто тому, що вони ніколи не хотіли дітей.

В такому випадку жінка не оцінює саму ненароджену дитину на відповідність певним критеріям, а здійснює вибір на основі своїх внутрішніх і визначальних переконань про те, які цілі вона переслідує у своєму приватному житті. Тоді право на життя людського ембріона як прояву його гідності не буде залежати від його біологічних чи генетичних властивостей, а від первинного права жінки на визначення щодо її власного тіла.

²⁰ Robert George and Christopher Tollefsen, *Embryo: A Defense of Human Life* (New York: Doubleday, 2008), 19–22.

²¹ Зокрема, вагітність як наслідок згвалтування є прикладом відсутності абсолютного вибору у бажанні мати дитину.

В ситуації ж відсутності вільного вибору, як у випадку із звалтуванням, в сучасних суспільствах, зокрема й в Польській Республіці, процедура абортів є легітимним й передбаченим правом. Хоча гідність людського ембріону залишається тією ж самою, що ембріону, зачатого з вільного волевиявлення, проте тут його право на життя обмежується з метою захисту права жінки на приватне життя. В цьому контексті важливе значення має суспільна мораль та її вплив на розрізнення цінності гідності й права на життя людського ембріону в залежності від волевиявлення жінки, що розглядається в наступному підрозділі.

IV. Філософсько-правове окреслення проблематики

Питання правого регулювання щодо переривання вагітності знаходить різну аргументацію у філософській поглядів про те, яким має бути захист людського зародку, які часто втілюються саме у правових нормах, що тлумачиться в рамках конституційного судочинства. Очевидно, що в цьому питанні не може бути одностайної відповіді, про що й свідчить Рішення, яке зазначає, що ембріон є людиною з самого зачаття і заслуговує на захист на рівні окремої особистості.

Зважаючи на вимоги світськості і релігійної нейтральності держави і правової системи, релігійна й моральна аргументація щодо заборони абортів не видаються достатніми для розуміння захисту права ембріона на життя, хоча вони можуть займати визначне місце в обґрунтуванні правових положень.

Трибунал у Рішенні надає аргументи без використання посилань безпосередньо до релігії та моралі, а застосовує тлумачення конституційного права на життя людини.²² Намагаються виключити з аргументації релігійний та моральний контекст й Джордж та Толлефсен.²³ У своїй роботі вони заперечують “моральний дуалізм” щодо визначення природи людського зародку (коли зародок до певного моменту не вважається людиною) та вказують, що життєдіяльність людини та її неперервність розпочинаються з моменту зачаття.

Джордж та Толлефсен вирізняють базові блага, які є невід’ємними елементами людського процвітання та наповнення. За їх аргументацією, студент, академічна кар’єра якого знаходиться під загрозою через необхідність піклуватися про свою вагітну дівчину та її майбутню дитину, може спонукати її зробити аборт, щоб “звільнити” їх від ненародженої дитини. З точки зору базових людських благ такі дії будуть моральною

²² Трибунал пише: “Тому Суд зазначає, що він не посилається, як він не посилався раніше, на аргументи філософського характеру або, точніше, на етичні аргументи, що стосуються щодо статусу людини і походження людського життя. Суд засновує свої висновки на чисто нормативних передумовах, що випливають з переконаності в узгодженості, особливо аксіологічної, правової системи, а також зі слідування за системою правової раціональності законодавця, яка особливо актуальна щодо найбільш важливих питань, до яких, без сумніву, належить захист людського життя.” (Decision of the Constitutional Tribunal of the Polish Republic K 1/20 of October 22, 2020, III, 3.4).

²³ George and Tollefsen, *Embryo: A Defense of Human Life*, 83.

помилкою, через те, що наслідки для цілісності певного блага будуть негативними незалежно від того добрими чи поганими намірами вони були вмотивовані.²⁴ Джордж та Толлефсен повністю відкидають даною аргументацією теорію консіквенціалізму та прагнуть показати, що є такі людські цінності, які знаходяться на вершині ієрархії суспільних благ.

Іншим аргументом на користь активістів “про-вибору” (*pro-choice*) є теза Джудіт Томсон про те, що не кожна особа може бути гарним Самарянином, у статті “На захист абортів.”²⁵ Авторка подає ідею “мінімально достойного Самарянина,” який у критичній ситуації робить хоча б мінімум морально необхідних дій, а вимагати від жінки виношувати дитину без її на те бажання є надмірною вимогою у порівнянні з іншими правовими нормами, які є набагато менш вимогливими, наскільки морально має поводити себе індивід у критичних правових ситуаціях.²⁶

Джон Фінніс у статті, що критикує вищезгадану роботу пані Томпсон, ставить питання про те, чи завжди аборт буде дією спрямованою на заперечення цінності людського життя, а отже, дією, спрямованою проти основного блага людського життя,²⁷ і чи все, за аргументацію Томпсон, зводиться до звичайної чи особливої відповідальності жінки за дитину, що в ній перебуває.²⁸

Він стверджує те, що і жінка, і дитина, є рівноправними особами і життя яких не може бути прямо таргетованим.²⁹ З посиланням на Тому Аквінського Фінніс пише, що у випадку визнання життя ненародженої дитини ціннішим ніж життя хворої матері, помилкою, неправильною дією буде позбавлення її життя, адже дія буде прямо спрямована супроти блага людського життя.³⁰

Фінніс роздумує над допустимістю здійснювати аборт при загрозі життю жінки: адже тоді, замість допустимості природної смерті жінки вчиняється штучна смерть зародку.³¹ Того ж аргументу дотримується і представник Заявників у К 1/20. Проте, важко з ним однозначно погодитися, адже, як в одному місці подання представник пише про існування лише загрози життю жінки і цього може не статися при народженні дитини, так само і в інших аргументах щодо неконституційності переривання вагітності з підстави невиліковної хвороби дитини, заявники посилаються на те, що пренатальний діагноз може бути неточним і після народження не підтвердитися.

²⁴ George and Tollefsen, *Embryo: A Defense of Human Life*, 102–03.

²⁵ Judith Thomson, “A Defense of Abortion,” *Philosophy & Public Affairs* 1 (1) (1971): 62.

²⁶ *Ibid*, 63.

²⁷ John Finnis, “The Rights and Wrongs of Abortion: A Reply to Judith Thomson.” *Philosophy & Public Affairs* 2 (2) (1973): 129.

²⁸ *Ibid*, 122–23.

²⁹ *Ibid*, 132.

³⁰ *Ibid*, 133.

³¹ У роботі Фінніс задається питанням, чи є проблема моральності абортів взагалі застосовною, коли аборт не є самопричиною, а нею є врятування іншого блага: “Коли слід сказати, що очікуваний поганий ефект чи аспект вчинку не призначений навіть як засіб і, отже, не визначає моральний характер вчинку як вибір не поважати одну з основних людських цінностей?” Проте, остаточної відповіді вчений не знайшов навіть для себе.

Припустимість діагнозів є неунікною, адже не можна домогтися абсолютно точного аналізу, що виключає таку вимогу. Тоді важко буде визначитися з тим, яка загроза є менш небезпечною. Така неоднозначність є вкрай складною для тих, хто має приймати рішення – суддів чи законодавця. Особливо в контексті питання абортів, зокрема, щодо категорії “непомірного тягаря,” створеного щодо вагітної жінки, яка хоче здійснити аборт, буде здебільшого ґрунтуватися на суб’єктивних визначеннях суддів, що буде створювати ще більшу різноманітність судових позицій щодо питання абортів.³²

Питання гідності людського ембріону та його перетину із гідністю жінки є дуже складним у вирішенні, адже поряд зі інтерпретацією Фінніса й інших послідовників ідеології “за життя” (*pro-life*), існує широкий спектр позицій, які розглядають можливість жінки у вирішенні долі свого тіла як тої, що належить до сфери інтимності жінки³³ та становить невід’ємну частину її гідності й права на самовизначення.³⁴

Розалінда Діксон та Марта Нуссбаум пропонують теорію про підхід спроможностей, яка визначає, що кожен індивід, що має гідність, повинен бути забезпечений мінімальними гарантіями для забезпечення його основних індивідуальних спроможностей. Проте, в їх інтерпретації гідність людського зародка є підвидом людської гідності, який має “потенційний й залежний статус”³⁵ на відміну від незалежного індивіда.³⁶ Таким чином, Діксон та Нуссбаум представляють погляд, за яким сама жінка,³⁷ будучи неза-

³² *Planned Parenthood of Southeastern Pa. v. Casey*, 505 U. S. 833 (1992); Том Кемпбелл звертає увагу на тяжкість і неоднозначність тягаря у суддів щодо вирішення моральних питань, які, належать до прерогативи законодавця: “Крім того, процес інтерпретації абстрактних моральних ідеалів, виражених зазвичай у білльях та конвенціях про права, таких як свобода слова, свобода договору або недоторканність життя як такого, з метою отримання правил, які є достатньо ясними і конкретними для того, щоб вирішити проблему наклепу (у випадку свободи слова), примусу і не добросовісної реклами (у випадку свободи договору) або абортів та евтаназії (у випадку життя), врешті-решт вимагає радше морального, ніж правового судження. Такі судження виявляють конкуруючі моральні інтуїції та залучають низку економічних і соціальних факторів, стосовно яких суди на практиці погано захищені та позбавлені достатнього морального і політичного впливу.” Том Кемпбелл, “Права людини: демократичний шлях,” *Філософія права і загальна теорія права* 2 (2013): 33–50.

³³ *German Federal Constitutional Court's Judgment of February 25, 1975* (BVerfGE 39, 1 et seq.).

³⁴ Rosalind Dixon and Martha C. Nussbaum, “Abortion, Dignity and a Capabilities Approach,” *Chicago Public Law and Legal Theory Working Papers* 345 (2011): 1.

³⁵ *Ibid.*, 6.

³⁶ За інтерпретацією підходу спроможностей, пропонованого Нуссбаум, особа, яка перебуває у вегетативному стані, не є носієм людської гідності. Варто наголосити, що це приклад аргументації щодо змісту людської гідності. Ця інтерпретація не є загально-усталеною серед послідовників підходу спроможностей. Див. пряму цитату там само, 6: “... в той час як плід не володіє в повній мірі дівою суб’єктністю, видається, що він має сильнішу претензію на діву суб’єктність, ніж особа в постійному вегетативному стані (не носій гідності за підходом спроможностей), бо він є хоча б потенційно розумним і суб’єктивним. Тому було б непослідовно, якби підхід спроможностей відмовився від будь-якого морального статусу плоду. І справді, підхід спроможностей визнає, що плід володіє типом людської гідності — хоча залежний і лише потенційний статус плоду означає, що цей тип людської гідності є відмінний і не прямо співмірний із незалежними людськими істотами.”

³⁷ Цікава думка щодо вибору жінки у питаннях вагітності представлена у книзі Рональда Дворкіна “Релігія без Бога” щодо того, що сам вибір жінки робити чи ні аборт є проявом свободи релігії

лежним індивідом, наділяє людський ембріон гідністю, або ні, в залежності від її волі до цього та підтверджуючих дій.³⁸ Вчені озвучують думку, яка відлунює питання щодо відносного захисту людської гідності ембріону у випадках відсутності волі жінки до вагітності, які було викладено мною в кінці попереднього підрозділу:

якщо вагітність серйозно загрожує підірвати фізичне або психологічне здоров'я жінки, через небезпеку, пов'язану з самою вагітністю, або травмою, пов'язаною з народженням дитини, яка є результатом сексуального насильства або підлягає серйозним порушенням, у більшості випадків це також було б необґрунтованим у ліберальному суспільстві, яке загалом підносить індивідуальну людську гідність над поняттями комунального зобов'язання, нав'язувати такий обов'язок (обов'язок не переривати вагітність – *примітка моя.* – Т.Г.), навіть якщо сам зародок претендує на те, щоб мати гідність.³⁹

Близьким до цієї тези є аргумент Рональда Дворкіна про те, що усі люди мають різний рівень значущості до кожної цінності і якщо ми цінуємо роботи Белліні і не хочемо їх руйнувати, то набагато менше ми будемо шкодувати, якщо зруйнуємо роботу “другорядного художника епохи Відродження.”⁴⁰ Проводячи аналогію цього твердження з відношенням до різних етапів людського життя, він зазначає, що не можливо однаково розцінювати ембріон раннього розвитку та ембріон пізнього розвитку.⁴¹

У використанні такої аргументації дуже важливо встановити критерії, за якими ми можемо визначити, коли ембріон починає мати такі права й інтереси, які заслуговують на правовий захист (такі критерії можуть бути мати різне значення у схожих, на перший погляд, ситуаціях), й важливо, як пишуть Діксон та Нуссбаум, не робити лише одну точку зору нормативною та систематичною у державній політиці щодо складних питань.

Олександра Шрамова також висловлює думку щодо того, що право на життя людського ембріону є відносним в тому ж сенсі, що й право на життя в загальній інтерпретації, коли передбачаються обмеження щодо його захисту, хоча й припинення життя на пренатальній стадії може мати інший характер, ніж на постнатальній, але все

й переконань. Він припускає, що “якщо ж, навпаки, свобода релігії не зводиться до поглядів з приводу бога, але охоплює всі глибинні переконання про мету життя і відповідальність людини, то можна припустити, що питання про те, чи є право на аборт релігійним питанням, залишається відкритим.” (Ronald Dworkin, *Religion without God* (Harvard University Press, 2013), 115). Прояв релігійної свободи є тут справді можливим, адже головною релігійною тезою супроти абортів є священність людського життя з моменту зачаття й жінка, навіть бажаючи завагітніти, може не погоджуватися або ж не вірити у нормативність життя з моменту зачаття з певної релігійної позиції, так як може взагалі не сповідувати жодної з релігій. Проте, ця дискусія буде більш релевантною щодо дослідження релігійних норм щодо переривання вагітності, яка не є дотичною до цілі даної статті висвітлити як переплітається аргументація конституційних судів із філософською у прийнятті рішення щодо можливості чи ні застосування процедури абортів. Тому, обмежусь тут лише зазначенням, що це припущення Рональда Дворкіна вимагає більш детального та глибокого аналізу в окремій статті.

³⁸ Dixon and Nussbaum, *Abortion, Dignity and a Capabilities Approach*, 7.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ronald Dworkin, *Life's Dominion: An Argument about Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom* (New York: Alfred A. Knopf, 1993), 80.

⁴¹ Ibid.

ж вони будуть підпадати під загальні обмеження права на життя в обох випадках.⁴² Проте, на цьому етапі констатувати, що право на життя людського ембріону є обмеженим – недостатньо, потрібно також дослідити як саме формуються обмеження права на життя людського ембріону у порівнянні з правом на приватне життя жінки.

Герберт Харт у своїй роботі “Право, свобода і мораль” розглядає питання криміналізації гомосексуальних відносин та проституції у середині ХХ століття у Великобританії. Хоча книга не пропонує прямого осмислення питань щодо можливості переривати вагітність й процедури абортів, проте філософські роздуми щодо суспільної моралі та її впливу на співвідношення між цінностями, викладені автором, мають важливе значення для цієї статті.

Харт розрізняє поняття “позитивної моралі” та “критичної моралі.” Перше означає моральний устрій певної групи людей, яка є превалюючою. Друге – загальні моральні принципи, використовувані для критики позитивної моралі.⁴³ В контексті даного розмежування філософ ставить питання морального виправдання підтримки правом позитивної моралі. Коли мова йде за підтримку моралі чи публічної пристойності за допомогою кримінальних санкцій, то вчений вказує, що мета покарання може відрізнитися від міри покарання залежно від консенсусу щодо різних цінностей (яких намагаються досягнути за допомогою санкцій), прийнятого в суспільстві. Харт пише, що у царині кримінального покарання як забезпечення моралі, морально терпиме буде набагато складнішим ніж у чистій теорії: “В житті суспільства ми зазвичай не можемо прагнути до реалізації єдиної цінності чи єдиної моральної мети, не піклуючись про необхідність знаходити компроміси з іншими.”⁴⁴

Рональд Дворкін висловлює погляд, що “суспільна мораль, крайньою мірою в цих питаннях (тобто питаннях, зокрема, абортів), не є сумою, поєднанням або функцією від конкуруючих тверджень членів даного суспільства; вона, скоріше, є тим, на що претендує кожне з цих конкуруючих тверджень.”⁴⁵

Ці аргументи застосовуються і в ситуації конкуруючих цінностей приватності, свободи жінки та життя майбутньої дитини. Адже, якби теза Харта не мала б сенсу, тоді правом було б необхідно забороняти також аборт з підстави згвалтування жінки. Зачатий ембріон в такому випадку за своїми біологічними характеристиками нічим не відрізняється від того, який був зачатий в щасливому шлюбі. Переривання вагітності становитиме порушення гідності плоду за походженням, так само, як і у випадку порушення гідності плоду за станом здоров'я при абортах щодо ембріонів з тяжкими захворюваннями чи вадами.

⁴² Стешенко Олександра, “Права дитини на пренатальній стадії розвитку: теоретико-правове дослідження” (Дис. канд. юрид. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2021), 169–70.

⁴³ Герберт Харт, *Право, свобода і мораль*, пер. с англ. Сергея Моисеева (Москва: Издательство Института Гайдара, 2020), 38.

⁴⁴ Там само, 58.

⁴⁵ Рональд Дворкін, *О правах всерьез*, пер. с англ.; ред. Л. Б. Макеева (Москва: Российская политическая энциклопедия, 2004), 7–8.

Право в такому випадку шукає консенсус щодо права жінки на свободу та цілісність. У ситуації згвалтування самоцінність жінки та усвідомлення нею своєї гідності та цілісності як індивіда буде порушено. Спонукаючи жінку виносити та залишити дитину, буде продовженням її приниження та страждань. Таким чином, у суспільстві існують дилеми, які право вирішує з відносною моральністю⁴⁶ і дуже важко визначити, де межа, за якою точно не можна обмежувати право ембріона на життя та така ж межа для обмеження права жінки на гідність та самовизначення.

З огляду на аргументацію Рішення, в якій держава, визнаючи непорушність права на життя ембріона у випадку виявлення невиіковної хвороби чи ураження плоду, таким чином робить нормативною вимогу від жінки не здійснювати переривання вагітності, не пов'язаної із загрозою для її життя, й повинна забезпечити право жінки відмовитися від подальшого виховання дитини після народження та створити соціальні інститути, які б могли здійснювати повноцінне виховання дітей, від яких відмовилися батьки. Рівень цінності життя зародка відповідає рівню морального розвитку самого суспільства.

V. Заключні зауваження

В завершення вищезначених роздумів варто зазначити, що теза Герберта Харта про те, що суспільство за природою своєю не може прагнути реалізувати єдину для всіх цінність чи моральну мету, а покликане шукати компроміси у такого роду дилемах. Так само як Розалінда Діксон і Марта Нуссбаум пишуть, що держава не може систематично, в нормативному порядку, надавати перевагу одній із цінностей – праву на життя людського зародку чи права жінки на приватне життя.⁴⁷

Позиція Конституційного Трибуналу Польської Республіки щодо гарантій захисту життя та гідності ненародженої дитини знаходить своє відображення не лише у юридичних аргументах, але й в працях філософів, до яких звертається сам Трибунал⁴⁸ і, які проаналізовані в цій роботі. Право людського ембріону на життя та гідність може бути визнаним рівним праву жінки на приватне життя. Проте, питання відсутності консенсусу у ліберальних державах щодо настільки сильного конституційного захисту ненародженої дитини створює проблему одночасного захисту права жінки на приватне життя.

Тому, навіть при прийнятті законодавства, яке накладає жорсткі обмеження на підстави переривання вагітності мають бути передбачені мінімальні гарантії забезпечення права жінок на визначення свого життя, наприклад, загальний строк, за який кожна жінка може прийняти рішення про переривання вагітності. Допомога у здійсненні такого рішення (медична чи організаційна) не повинна каратися законом й створюва-

⁴⁶ Критику “національної моралі” чи публічного інтересу у її захисті див: Julia Kapelańska-Pręgowska, “The Scales of the European Court of Human Rights: Abortion Restriction in Poland, the European Consensus, and the State’s Margin of Appreciation,” *Health and Human Rights* 23.2 (2021): 213.

⁴⁷ Dixon and Nussbaum, *Abortion, Dignity and a Capabilities Approach*, 8.

⁴⁸ Decision of the Constitutional Tribunal of the Polish Republic K 1/20 of October 22, 2020, III, 1.2, 3.3.3.

ти стримуючий ефект й практичні перешкоди для тих жінок, які прийняли рішення про переривання вагітності.

Щодо визнання неконституційною такої підстави для переривання вагітності як виявлення невиліковної та незворотної хвороби ембріона я тяжію до думки, що така підстава насправді є дуже сумнівною не лише з точки зору морального чи релігійного підходів, але й з точки зору доктрини прав людини та поняття людської гідності.

В цьому випадку не йдеться про ціннісний вибір жінки щодо того мати чи ні дитину як прояву її розуміння призначення свого життя. В цьому випадку стоїть питання переривання вагітності не тому, що жінка не хоче родити апріорі, а тому, що вона не хоче мати саме цю дитину, таким чином здійснюючи селекційний вибір свого потомства. Сумнівним видається думка, що такий вибір відповідає правовій повазі до людини як цілі існування самої по собі, не залежно від наділених природою якостей.

При близькому до абсолютизації захисті конституційного права на життя ембріона, держава, як і у випадку із соціальним захистом і турботою про людей з інвалідністю, так і в контексті новонароджених дітей з інвалідністю, повинна забезпечити їх захист, а не покладати увесь тягар на плечі жінки чи сім'ї, які не здатні його винести.

У випадку встановлення вимоги щодо виношення дитини без загрози життю для усіх жінок, які ані фінансово, ані морально, ані соціально не готові і не хочуть виховувати дитину, повинна проводитися державна політика не щодо цькування соціально непридатності та безвідповідальності жінки, а її заохочення збереження життя зародку, якого вона не хоче бачити своєю дитиною, проте і не хоче порушувати його конституційне право на життя.

Підсумовуючи, вкрай важливим є розмежування вищеописаних двох світоглядних підстав для бажання перервати вагітність і від цього буде залежати, яке право переважатиме – право жінки на приватне життя, чи право людського ембріону на життя й його гідність. У випадку свідомого бажання мати дитину здійснення процедури аборту лише у зв'язку з виявленою хворобою чи ураженням плоду є нелегітимним, адже супроводжується не відсутності вільного вибору щодо самого зачаття дитини, а прагненням отримати дитину з кращими генетичними характеристиками. У ситуації ж переривання вагітності на ранніх стадіях у зв'язку з попереднім й світоглядним небажанням мати дітей (й сама вагітність відбулась випадково або без вільної згоди на це жінки) має бути виправданим з точки зору ліберального права жінки на приватне життя й розпорядження своїм тілом.

© Т. Горбачевська, 2021

Bibliography

- Bucholc, Marta. "Abortion Law and Human Rights in Poland: The Closing of the Jurisprudential Horizon." *Hague Journal on the Rule of Law* 14 (2) (2022): 16–17.
- Campbell, Tom. "Human Rights: A Democratic Path." [In Ukrainian.] Translated by Serghyi Maximov and Natalia Satokhina. *Filosofia prava i zahalna teoriia prava* 2 (2013): 33–50.

- Dixon, Rosalind, and Martha C. Nussbaum. "Abortion, Dignity and a Capabilities Approach." *Chicago Public Law and Legal Theory Working Papers* 345 (2011): 1–19.
- Dworkin, Ronald. *Life's Dominion: An Argument about Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom*. New York: Alfred A. Knopf, 1993.
- Dworkin, Ronald. *Religion without God*. Harvard University Press, 2013.
- Dworkin, Ronald. *Taking Rights Seriously*. [In Russian.] Translated by L. B. Makeeeva. Moscow: Rossyiskaia polytycheskaia entsyklopediya, 2004.
- Dyer, Owen. "Demonstrations Erupt in Poland after New Abortion Law is Blamed in Woman's Death." *BMJ: British Medical Journal (Online)* 375 (2021).
- Figueiredo, Ana, and Jorge Silva. "The Abortion Referendum in Portugal: The Influence of Psychosocial Variables in the Voting Intentions and Behaviour of Portuguese Youth." *The Multidisciplinary Journal of Social Protest* 2 (1) (2014): 5–24.
- Finnis, John. "The Rights and Wrongs of Abortion: A Reply to Judith Thomson." *Philosophy & Public Affairs* 2 (2) (1973): 117–145.
- George, Robert, and Christopher Tollefsen. *Embryo: A Defense of Human Life*. New York: Doubleday, 2008.
- Hart, Herbert. *Law, Freedom and Morality*. [In Russian.] Translated by Sergey Moiseyev. Moscow: Yzdatelstvo Ynstytuta Haidara, 2020.
- "'Hell for Women' Poland Banned Abortion." [In Ukrainian.] *BBC News*, October 22, 2020. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54651664>.
- "Irish Abortion Referendum: Ireland Overturns Abortion Ban." *BBC News*, May 26, 2018. <https://www.bbc.com/news/world-europe-44256152>.
- Kapelańska-Pręgowska, Julia. "The Scales of the European Court of Human Rights: Abortion Restriction in Poland, the European Consensus, and the State's Margin of Appreciation." *Health and Human Rights* 23/2 (2021): 213–24.
- Koralewska, Inga, and Katarzyna Zielińska. "'Defending the Unborn,' 'Protecting Women' and 'Preserving Culture and Nation:' Anti-abortion Discourse in the Polish Right-wing Press." *Culture, Health & Sexuality* 24 (5) (2022): 1–15.
- Krajewska, Atina. "Revisiting Polish Abortion Law: Doctors and Institutions in a Restrictive Regime." *Social & Legal Studies* 31 (3) (2022): 409–38.
- Makowska, Marta, Boguszewski, Rafał, and Katarzyna Sacharczuk. "A Study of Opinions about the Polish Constitutional Tribunal's Judgement Strengthening Polish Abortion Laws." *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care* 27.1 (2022): 39–44.
- "Poland Abortion Ban: Thousands Protest for Third Day." *BBC News*, January 29, 2021. <https://www.bbc.com/news/world-europe-55866162>.
- "Polish State Has 'Blood on Its Hands' after Death of Woman Refused an Abortion." *The Guardian*, January 26, 2022. <https://www.theguardian.com/global-development/2022/jan/26/poland-death-of-woman-refused-abortion>.
- "Protesters in Poland Claim a Pregnant Woman Died due to New Abortion Law." *Euronews*, November 7, 2021. <https://www.euronews.com/2021/11/07/protesters-in-poland-claim-a-pregnant-woman-died-due-to-new-abortion-law>.

Steshenko, Oleksandra. "Rights of the Child in the Prenatal Stage of Development: Theoretical and Legal Research." [In Ukrainian.] Candidate of legal sciences diss., Taras Shevchenko National University, 2021.

Szymaniec, Piotr. "Constitutionality of Abortion: Legal Analysis of the Recent Case in Poland." *International Center for Law and Religion Studies*, April 20, 2021. <https://talkabout.iclrs.org/2021/04/20/constitutionality-of-abortion/>.

Thomson, Judith. "A Defense of Abortion." *Philosophy & Public Affairs* 1 (1) (1971): 47–66.

Тамара Горбачевська. Рівність ненародженої дитини та жінки у правах: конституційна дилема ліберальних суспільств

Анотація. У статті досліджується проблематика визначення конституційного статусу ненародженої дитини (людського ембріону) та можливість впровадження його правового захисту ривного тому, який надається людині після народження.

Основним об'єктом аналізу є Рішення К 1\20 Конституційного Трибуналу Польської Республіки, прийняте у жовтні 2020 року, яке визнало неконституційним законодавче положення про можливість перервати вагітність (здійснити аборт) у випадку виявлення тяжкого та незворотного ураження плоду, або невиліковної хвороби зародку.

Авторка здійснює юридичний аналіз Рішення та робить спробу окреслити філософсько-правову й конституційну проблематику щодо визначення правового статусу зародку, об'єму його прав, та їх співвідношення із правом жінки на приватне життя у ситуаціях, коли вони перетинаються та захист одного права виключає захист іншого.

Авторка звертається до концепції "позитивної моралі" Герберта Харта й його думки про те, що суспільство не може прагнути до досягнення єдиної для всіх моральної мети чи цінності, що робить необхідним досягнення компромісів.

У межах цієї статті представлено три підрозділи, які є важливими для постановлення проблематики у відповіді на поставлені запитання. Перша частина пропонує аналіз самого рішення Трибуналу та основні юридичні положення, які вплинули на його формування. Друга частина представляє погляд на те, чи допустимим є заборона здійснювати переривання вагітності на тій підставі, що у людського ембріона виявлено тяжке та незворотне ураження плоду, або невиліковну хворобу. Третя частина передбачає осмислення загально філософської проблематики віднесення питання абортів до так званих "складних справ" та основних поглядів на те, яким чином вирішувати такі справи у юридичному полі.

Ключові слова: конституційні цінності; людська гідність; права людини; права ненародженої дитини; право жінки на приватне життя; принцип пропорційності.

Тамара Горбачевская. Равенство нерожденного ребенка и женщины в правах: конституционная дилемма либеральных обществ

Аннотация. В статье исследуется проблематика определения конституционного статуса нерожденного ребенка (человеческого эмбриона) и возможность внедрения его правовой защиты равной той, которая предоставляется человеку после рождения.

Основным объектом анализа является Решение К 1\20 Конституционного Трибунала Польской Республики, принятое в октябре 2020 года, которое признало неконституционным законодательное положение о возможности прервать беременность (осуществить аборт) в случае выявления тяжелого и необратимого поражения плода, или неизлечимой болезни зародыша.

Автор осуществляет юридический анализ Решение и пытается очертить философско-правовую и конституционную проблематику по определению правового статуса эмбриона, объема его прав, и их соотношение с правом женщины на частную жизнь в ситуациях, когда они пересекаются и защиту одного права исключает защиту другое.

Автор обращается к концепции “позитивной морали” Герберта Харта и его мысли о том, что общество не может стремиться к достижению единой для всех нравственной цели или ценности, что делает необходимым достижение компромиссов.

В рамках данной статьи представлены три подразделения, которые являются важными для вынесения проблематики в ответе на поставленные вопросы. Первая часть предлагает анализ самого решения Трибунала и основные юридические положения, которые повлияли на его формирование. Вторая часть представляет взгляд на то, допустимым является запрет осуществлять прерывание беременности на том основании, что у человеческого эмбриона обнаружено тяжелое и необратимое поражение плода, или неизлечимая болезнь. Третья часть предполагает осмысление общеправовой проблематики отнесения вопроса аборт в так называемым “сложным делам” и основных взглядов на то, каким образом решать такие дела в юридическом поле.

Ключевые слова: конституционные ценности; человеческое достоинство; права человека; права нерожденного ребенка; право женщины на частную жизнь; принцип пропорциональности.

Tamara Horbachevska. Equality of the Unborn Child and Women in Rights: A Constitutional Dilemma of Liberal Societies

Abstract. The article examines the problem of determining the constitutional status of an unborn child (human embryo) and the possibility of implementing his or her legal protection equal to that provided for a person after birth.

The main object of analysis is the decision K 1\20 of the Constitutional Tribunal of the Polish Republic, adopted in October 2020, which recognized the unconstitutionality of legislative provisions on the possibility of terminating pregnancy (conducting abortion) in case of detection of severe and irreversible lesions of the fetus, or incurable disease of the embryo.

The author carries out a legal analysis of the decision and attempts to outline the philosophy of law and constitutional issues regarding the determination of the legal status of the embryo, the volume of rights, and their relation with the right of a woman to private life in situations when they intersect and protection of one right excludes the protection of another.

The author appeals to Herbert Hart’s concept of “positive morality” and his opinion that society cannot strive for a single moral goal or value that makes compromises necessary.

Within this article, three subsections are presented that are important for the establishment of issues in responding to the questions. The first part offers the analysis of the decision of the Tribunal and the main legal provisions that influenced its formation. The second part represents a view of whether the prohibition to terminate pregnancy on the grounds of detection of severe and irreversible lesions of the fetus, or incurable disease of the embryo is permissible. The third part involves understanding the general philosophical issues of attributing abortions to so-called “complex cases” and basic views on how to solve such cases in the legal field.

Keywords: constitutional values; human dignity; human rights; the rights of the unborn child; women’s right to privacy; the principle of proportionality.

Одержано/Received 26.10.2021